

Apologia plagiatului

Colecția
Demonul teoriei

Jean-Luc Hennig

Apologia plagiatului

Traducere din limba franceză
și note de Mădălin Roșioru

Prefață de Gabriel H. Decuble

Colecția „Demonul teoriei“ este coordonată de Laura Albulescu.

Redactor: Raluca Dincă

Tehnoredactor: Vasile Ardeleanu

Design copertă: HighContrast.ro

DTP copertă: Ionuț Broșțianu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
HENNIG, JEAN-LUC

Apologia plagiatului / Jean-Luc Hennig;

trad. de Mădălin Roșioru; pref. de Gabriel H. Decuble. -

București: Art, 2009

ISBN 978-973-124-392-4

I. Roșioru, Mădălin (trad.)

II. Decuble, Gabriel H. (pref.)

821.133.1-31=135.1

Jean-Luc Hennig

Apologie du plagiat

© Éditions Gallimard, Paris, 1997

© GRUPUL EDITORIAL ART, 2009, pentru prezenta ediție

Noul Menon

sau

De ce nu știm

când și cum săvârșim plagiatul

Nu puțini scriitori au visat, la un moment dat, să scrie acea carte totală și ultimativă, care să facă inutil tot ce s-a scris vreodată în istoria literaturii universale. Atâta doar că o astfel de carte ar trebui să conțină în sine toate cărțile lumii deodată. Așa se explică superlativul „cartea cărților“ folosit pentru Biblie și tot așa trebuie să-i fi venit și lui Northrop Frye ideea că Biblia este arhitextul întregii culturi occidentale. Ceva din această reprezentare mocnește în planurile tuturor marilor creatori, de talia unui Dante sau a unui Goethe, care au scris opere vaste, frizând megalomania, tocmai pentru că au avut conștiință canonică. Astfel, *Divina comedie* sau *Faust* sunt edificii monumentale care pretind, prin structură și întindere, să pună capac tradiției și să devină de nedepășit și, mai ales, de neocolit pentru tot ceea ce vine din urmă. Dar, atenție!, fiind atât de cuprinzătoare, aceste opere nu puteau să fi fost scrise altfel decât compilând – cu măiestrie, ce-i drept – tot ceea ce era deja scris dinainte; în cazul lui *Faust*, de exemplu, cartea populară cu același nume, dar și prelucrarea lui Christopher Marlowe, dar și legenda Sfântului Teofil, dar și scrierile lui Paracelsus, dar și cartea veterotestamentară *Iov*, dar și legenda lui Philemon și Baucis, dar și câteva mituri din

antichitatea greacă și încă multe și multe altele. Câtă originalitate!

Despre cartea totală specula și Borges, asemuind-o nisipului, pentru că nu ar avea, asemenea acestuia din urmă, nici început, nici sfârșit. Însă, pentru Borges, cartea de nisip era o nealcătuire înfricoșătoare, numerotarea paginilor ei sfidând logica prin imprevizibilitate. O astfel de carte și-ar avea corespondentul în aconcept (*Unbegriff*), în acea mărime incomensurabilă, despre a cărei existență știm, de la Leibniz încoace, că este demonstrabilă matematic, dar nici cum reprezentabilă grafic, nici măcar cu ochiul minții. Dacă deja cele 360 de grade de pe raportor sunt greu de gestionat pentru șubredele noastre simțuri, atunci ce ne-am face cu un hiliagon – o figură regulată cu o mie de laturi –, știind prea bine că toate aceste laturi sunt circumscrise unui cerc?

Puși să ne reprezentăm o astfel de figură geometrică, ne-am trezi cu toții că suntem analfabeți precum sclavul lui Menon, din dialogul platonice omonim. Totuși, la fel ca în cazul acelui sclav, se va găsi mereu un Socrate care să ne arate că știm lucruri pe care nu le-am învățat niciodată, în virtutea faptului că sufletul nostru a avut dintotdeauna intuiția universului și că doar încarnarea în vremelnica făptură l-a făcut să uite. Vom descoperi astfel că putem accede, prin jocul minții, chiar și la ceea ce ni se prezintă, în primă instanță, ca fiind aconcept. Jean-Luc Hennig, autorul *Apologiei plagiatului*, vrea să ne fie Socrate, să ne moșească demult uitatele adevăruri despre scris și scriitură, despre cărți. El știe că o carte ce ar conține, fără rest, milioanele de cărți scrise vreodată e incomensurabilă. Dar că o astfel de carte există măcar virtual, ea fiind suma tuturor plagiatelor posibile.

Pe același raționament, totalitatea cărților scrise și încă de scris într-o anumită limbă ar fi limba însăși. Prin urmare, „cartea cărților” ar trebui să conțină toate limbile Pământului, câte au fost, câte mai sunt și câte vor mai fi. Ne întoarcem astfel la mitul limbii originare, la facultatea adamică de a numi toate lucrurile care sunt, cum că sunt, și, forțând puțin exegeza biblică, toate cele care nu sunt, cum că nu sunt. Astfel, refăcând prin fiecare spunere sau scriere gestul lingvistic primordial, ne alăturăm unei serii nesfârșite de imitatori, fie că vrem, fie că ne trâmbițăm zgomotos originalitatea.

Dar autorul eseului de față ne rezervă o altă opțiune, aceea a umilității medievale, a piticului cățarat pe umerii uriașului, ca premisă a acceptării noastre în cetatea literelor. Nu poți fi tolerat aici fără a arăta tu însuși toleranță. Or, toleranța începe prin a recunoaște neajunsul funciar al literaturii și al culturii în general: anume că nu poți fi original decât într-o limbă nevorbită pe Pământ, întrucât orice limbă naturală este suma tuturor discursurilor care o actualizează, majoritatea acestor discursuri purtând mereu semnul alterității. Cam aceasta este aporia pe care își structurează și Jean-Luc Hennig eseul său. Acesta nu tratează o temă predilectă a autorului, iar întrebarea legată de ce anume l-a putut deturna de la mult mai fascinanta temă a erotismului – hetero și homo –, pe care a cultivat-o cu atâta fidelitate în alte eseuri, are un răspuns simplu: fiind acuzat el însuși de plagiat în cazul cărții *Horoscopul neîndurător (L'Horoscope cruel, 1995)*, Hennig a fost nevoit să explice în fața judecătorului pasajele comune cu scrierea *Tristețea balanței și alte zodii (Tristesse de la balance et autres signes, 1983)* a lui Jacques A. Bertrand.

Apologia de față este, prin urmare, rodul autojustificării. Curtând clemența publicului, Hennig îi cere acestuia să facă, una după alta, concesii privind caracterul profund omenesc, prea omenesc al plagiatului. Prin urmare, fiecare afirmație de-a sa trebuie citită, la fel ca în dialogul platonice evocat mai sus, cu un *nu-i așa că...?* îngânat în subconștient. Nu-i așa că „totul ne aparține, după cum, la fel de bine, nimic nu ne aparține“? Nu-i așa că „poezii minori împrumută, pe când cei mari fură de-a dreptul“? Or, explicarea unui fenomen literar prin recursul la antropologie are avantajul de a stinge *ab initio* orice răbufnire elitistă, permițând cel mult o meritocrație ad-hoc.

Să exemplificăm acest lucru pe terenul literaturii române: vorbitorul curent de limbă română nu este, antropologic vorbind, cu nimic mai prejos decât un Eminescu, iar faptul că cel dintâi e obsedat de conjuncția *deci* sau că se folosește permanent de clișee fără valoare de comunicare nu denotă decât o proastă gestionare a plagiatului, ba chiar o cantonare iresponsabilă în doar câteva surse, și acelea nu tocmai cele mai onorabile. În schimb, poetul național are meritul de a-și fi însușit o limbă străină și cunoștințe solide de filologie prin care să acceadă la lirica unui Gottfried Keller – atât cât să scrie *La steaua* – sau la creațiile unui Horațiu – atât cât să scrie *Odă în metru antic*. Și de ce l-am blama pe Eminescu pentru acest „transfer cultural“, când Horațiu însuși se lauda a fi fost primul care a transpus în latină iambii lui Arhiloh? Forțând superlativul, Jean-Luc Hennig ne arată de ce plagiatul este „cel mai comun“ lucru pe lume. Atât de comun, încât pune în aceeași ecuație un poet de primă mărime și, să zicem, un politician care folosește defectuos buclucașele pluraluri ale substantivelor neu-

tre. Chiar așa, care e forma corectă: *pluraluri* sau *plurale*? Până și în ezitări plagiem limba română...

Strategema retorică cea mai nimerită pentru a susține o teză atât de îndrăzneță este recursul la autoritate, iar figura de stil aferentă nu poate fi alta decât așa-numitul *exemplum*: și Voltaire a plagiat, Montaigne nu mai puțin, despre un Diderot, un Beaumarchais sau un de Musset, ce să mai vorbim... Înșiruind zeci de exemple de „plagiat” celebri, provenind mai ales din literatura franceză, autorul vrea să ne convingă de faptul că orice scriitură este un palimpsest, că plagiatul este cea mai ingenuă formă de euharistie literară, de transsubstanțiere a unui antic într-un modern, a unui model într-un ucenic, și că doar prea limitata noastră erudiție ne împiedică să refacem șirul ascendent, drumul către originea unui text. Nereușind, considerăm că noi înșine suntem originea. Trufie, trufie și iarăși trufie!

Nu mai bine ne împăcăm cu soarta noastră de plagiat, fie și involuntari? În fond, plagiatul are la bază lectura sau, mai general, informația de orice fel, fiind, prin urmare, un viciu cultural constitutiv, fie că e săvârșit cu bună sau rea credință. Așa stând lucrurile, Jean-Luc Hennig nu ratează șansa de a ridica plagiatul la rangul de instanță culturală autonomă, de „mână invizibilă” care scrie alături de mâna autorului, fără a se divulga, întrucât are strategiile ei de captare: pânza păianjenului, mrejele pescarului, lațul vânătorului etc. Este, practic, imposibil să ocolești toate aceste capcane. Pentru a fi într-un totu liber de tentație, trebuie să-ți stingi ego-ul, să renunți definitiv la scris, să amuțești. Altminteri, pericolul pândește din orice cotlon al textului. Te trezești că folosești cuvinte „arse” cărora, în naivitatea ta, încă le mai acordai virtuți de expresivitate;

că, vrând să extragi morala unui episod narativ, nu faci altceva decât să repeți o înțelepciune veche de când lumea; că metaforele pe care le credeai teribil de inovative fuseseră deja folosite de altcineva, eventual de un poet de limbă străină care n-a fost încă tradus; că memoria îți joacă feste și, de fapt, în formularea pe care o credeai din cale-afară de izbutită n-ai făcut altceva decât să citezi un comentator sportiv, pe care, în fond, îl detești și care, la rândul lui, cita un prieten de crâșmă mai hâtru, care prin anii '50 lectura din Gorki pe rupte, învățând unele pasaje pe de rost... Of, câte ispite nebănuite!

Deja autocitatul, poetica obsesiei și a repetiției te dau în vileag ca propriul tău plagiator, lăsând să se întrevadă un narcisism greu de reprimat. Dar abia în acest fel ne dăm seama că plagiatul este o formă de erotism, iar Jean-Luc Hennig nu ezită să descrie relația dintre plagiator și cel plagiat, dintre fur și păgubaș, ca pe una de dragoste – de fapt, ca pe un triumphi pasional, în stil stendhalian, în care cititorul este mereu terțul. Acel terț care fie devine complicele unei trădări, fie, simțindu-se trădat, devine denunțator.

O astfel de abordare nu putea să nu iște și reacții adverse. Astfel, pentru a da un singur exemplu, Pierre Lepape îl acuza pe Jean-Luc Hennig în foiletonul său din revista *Monde des livres* că întreține, voit sau nu, confuzia între plagiat și tradiția clasică a modelului; între arta citării și practica malonestă a compilării; între estetica imitației și furtul intelectual; în fine, între cearta dintre antici și moderni pe marginea originalității și revendicarea socială a proprietății intelectuale. Dar e limpede, pentru cine vrea să se lase cucerit de argumentele lui Hennig, că toate aceste rigori lezate de autor nu ar fi fost justificate în economia

eseului său. Acolo unde un Donat, acel Cerber al gramaticii, dialecticii și retoricii, ar fi tușit apodictic și-ar fi strănutat taxonomic, trădându-și astfel alergia față de corupătorii de sisteme, Jean-Luc Hennig face dovada celei mai pure antifilogii feline, cu insinuări codate și perfidii de smarald.

Vrând să pună ordine în lucruri, sistemele clasifică și creează falii categoriale. Dimpotrivă, eseul de față așterne covorul unei nesfârșite fraternități. Pășind pe el, nimeni nu se simte străin. Așa încât cititorul va avea măcar satisfacția de a-și da seama că nu e singur în a fi știut dinainte lucruri pe care nu le-a învățat niciodată; că, dimpotrivă, asta ni se întâmplă tuturor, deoarece, fiind obligați să vorbim limba comunității lingvistice în care trăim, nu facem altceva decât să o plagiem încontinuu. Motiv de resemnare? Nici vorbă, ne asigură autorul. E ceva atât de normal, încât a ne plânge ar fi totuna cu a nega pilozitatea nazală. În consecință, cititorului i se oferă șansa să zâmbească bonom și să-și reîncarce bateriile cu optimism. În plus, neratând șarja și ironia discursului lui Jean-Luc Hennig, cititorul va ști să aprecieze, dincolo de vervă, profundul umanism care-i subîntinde pledoaria.

La urma urmei, câtă știință suportă bietul om în timpul unei singure vieți? Și câtă erudiție suportă semenii săi, pentru a-l descoperi și a-l denunța drept impostor? Pentru cine acceptă aceste considerente, acuzația de plagiat devine o piatră de neridicat.

Gabriel H. Decuble